

Ivan Galović*
Stjepan Domjančić**

Integracija žena u oružane snage – od globalnih nastojanja do hrvatske prakse

Sažetak

Nakon prezentiranja kratkoga povijesnoga konteksta, rad daje prikaz međunarodnih nastojanja posljednjih nekoliko desetljeća na integraciji žena u oružane snage. Suočivši se s prilično raznolikom praksom i različitim povijesnim iskustvima i opterećenjima, nastojanja na integraciji žena u oružane snage, koja su vodili ili usmjeravali Ujedinjeni narodi, Organizacija za europsku sigurnost i suradnju te mnoge druge međunarodne regionalne organizacije, postala su vrlo vidljiv i moćan vid borbe za ravnopravnost žena te za promicanje rodno osviještene politike. Hrvatska je pokazala deklaratornu, a donekle i stvarnu privrženost globalnim nastojanjima za pomacima u integraciji žena u oružane snage i poboljšanju njihova ukupnog položaja. Iako su općenito postignuti značajni pomaci, brojne prepreke potpunoj ravnopravnosti žena postoje i dalje. Nacionalna implementacija izrazito je šarolika po svojim dometima, dok zadnjih godina sve više jačaju i trendovi koji zagovaraju regresiju u tom smislu.

Cljučne riječi: žene u oružanim snagama; integracija; rodnost; diskriminacija; ravnopravnost

Uvod

U hrvatskoj pisanoj povijesti nema puno zapisa o ženama koje se povezuje s vojskom. Među rijetkima su sestre Tuga i Buga te njihovih petero braće koji su se suprotstavili avarskim napadima i spasili Dalmaciju.¹ Katarina Zrinska je kao hrvatska izaslanica

* Ivan Galović doktorand je na interdisciplinarnom sveučilišnom doktorskom studiju „Europski studiji” na Sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. E-mail: ivan.galovic2@os.ht.hr.

** doc. dr. sc. Stjepan Domjančić nastavnik je na sveučilišnim studijskim programima Vojno vođenje i upravljanje i Vojno inženjerstvo na Sveučilištu u Zagrebu. E-mail: stjepan.domjancic@gmail.com.

¹ Bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet u svojem djelu „De administrando imperio”, nastalome u 10. st., donosi dvije različite verzije o podrijetlu i doseljenju Hrvata. Prema jednoj verziji, došli su svojevolumno u Dalmaciju i zavladao njome nakon ratovanja s Avarima. Prije seobe Hrvati su živjeli u

vodila pregovore i tako sudjelovala u Zrinsko-frankopanskoj uroti (Bender-Horvat et al., 2003: 519–550). U Prvom svjetskom ratu žene su bile uključene u vojne sanitete, a dijelom i u borbene sastave, dok su u Narodnooslobodilačkoj borbi (tijekom Drugog svjetskog rata) imale također vrlo značajnu ulogu u sanitetskoj službi. Veliki broj žena angažiranih u borbenim sastavima partizanskih jedinica, nakon Drugog svjetskog rata zauzeo je mjesto u političkom i javnom životu zemlje. Međutim, među njima je bilo malo onih koje su nastavile službu u Jugoslavenskoj narodnoj armiji (JNA), a koje jesu, to je prvenstveno bilo na administrativnim dužnostima ili u medicinskim institucijama. U razdoblju Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije postojala je mogućnost da žene sa završenim civilnim fakultetom, nakon kraće obuke budu primljene u aktivnu službu u činu oficira u JNA. Od kraja osamdesetih godina prošlog stoljeća, žene su se zapošljavale u vojsci, ali ipak u veoma malom broju (Balon, 2014).

U nekim su zemljama tijekom povijesti, kada im nije bilo dopušteno služenje u vojsci, žene ipak služile prerušene u muškarce i bile su uključene u izravna bojna djelovanja. U britanskoj vojsci služila je Christian Kit Cavanagh (1667. – 1739.), poznata i kao Mama Ross, zatim i Hannah Snell (1723. – 1792.). Prerušene u muškarca, u američkome ratu za neovisnost sudjelovale su Deborah Sampson (1760. – 1827.) i Anna Maria Lane (1755. – 1810.) U redovima francuske vojske služile su Marie Schellinck (1757. – 1840.) i Marie-Angélique Duchemin (1772. – 1859.). Johanna Sophia Kottner (1724. – 1802.) i Francesca Scanagatta (1776. – 1865.) bile su u austrijskoj vojsci, Marie Christiane Eleonore Prochaska (1785. – 1813.) u pruskoj vojsci, a Nadezhda Andreyevna Durova (1783. – 1866.) preobučena u muškarca služila je u ruskom konjaništvu tijekom Napoleonskih ratova i bila prva zabilježena časnica u ruskoj vojsci (Dukovski i Dukovski, 2014: 377–383). No uglavnom su spremanjem hrane, pranjem, šivanjem odora i njegovanjem ranjenika pomagale muškarcima na bojištu. U povijesti su ostale zabilježene mnoge bolničarke i medicinske sestre koje su pomagale ranjenima i umirućima te su proslavile svoje zvanje ratne medicinske sestre. Florence Nightingale bila je medicinska sestra tijekom krimskog rata (1853. – 1856.) zbog čijih je zasluga 1881. u britanskoj vojsci utemeljena stalna služba medicinskih sestara (Bender-Horvat et al., 2003).

Bijeloj Hrvatskoj, koja je graničila s Francima, Bavarcima i Mađarima, a dio ih je krenuo u Dalmaciju pod vodstvom petorice braće i dviju sestara (Klukas, Lobelos, Kosentzis, Muhlo, Hrobatos, Tuga i Buga). Prema drugoj verziji, Dalmaciju isprva nisu osvojili Avari nego Slaveni, koji su bili nazivani i Avarima. Tada su Hrvati, koji su živjeli u Bijeloj Hrvatskoj, došli na poziv cara Heraklija i osvojili Dalmaciju. Nakon Konstantina VII. Porfirogeneta o podrijetlu Hrvata pisao je splitski kroničar Toma Arhiđakon, koji je u djelu „Historia Salonitana” iz 13. st. tvrdio da su Hrvati bili autohtono pleme u Dalmaciji, a da su se izmiješali sa sedam ili osam plemena koja su stigla iz krajeva Poljske (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, 2020).

U Prvom svjetskom ratu započelo se sa sustavnim novačenjem žena na mjesta kuharica, švelja, pralja i bolničarki, kako bi što veći broj vojno sposobnih muškaraca mogao biti angažiran na borbenim dužnostima. U Drugome svjetskom ratu popis dužnosti koje su obnašale žene proširio se, pa tako i zastupljenost žena u vojskama (Bender-Horvat et al., 2003). U zemljama u kojima je ženama bilo zabranjeno izravno služenje u vojsci, one su bile angažirane u drugačijim zadaćama, izvodeći atentate, sudjelujući u špijunskim misijama ili pak u uličnim borbama. Takve uloge žene su imale u Grčkoj, Francuskoj, Poljskoj, Danskoj i Italiji (Dukovski i Dukovski, 2014). Primjeri iz Vijetnama, Argentine, Cipra, Južne Afrike, Libanona, Irana, Izraela, Sjeverne Irske, Sirije, Nikaragve pokazuju prilično rašireno sudjelovanje žena u gerilskim ratovima.

Prema podacima Ministarstva hrvatskih branitelja, u Domovinskom ratu sudjelovalo je ukupno 23 081 žena sa statusom braniteljica, od kojih 14 194 u borbenom sektoru. Poginulo ih je 127, a 1 103 steklo je status hrvatskog ratnog invalida.² Mnoge su ostale u sastavu Hrvatske vojske i nakon ratnih zbivanja, nastavivši karijeru u vojnoj profesiji koja je u nedavnoj prošlosti bila rezervirana isključivo za mušku populaciju.

Na temelju iskustava iz ratnih zbivanja u RH, BiH i na Kosovu, Ujedinjeni narodi (UN) donijeli su 2000. Rezoluciju Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (dalje u tekstu: RVSUN 1325) u kojoj se prvi put spominje i prepoznaje nerazmjerni i jedinstveni utjecaj rata na žene. Rezolucija ukazuje na neravnopravnost žena i muškaraca prilikom donošenja odluka u sektoru sigurnosti.

Položaj žena u oružanim snagama zapadnih demokracija mijenjao se tijekom proteklih četiriju desetljeća. Početkom 21. stoljeća sve su zemlje NATO-a prihvatile i povećale broj žena u svojim oružanim snagama, ukinuta su mnoga ograničenja, ženama je progresivno dopušten ulazak u vojne akademije i omogućen im je pristup širokom spektru dužnosti i funkcija, rodna svijest porasla je u većini vojnih struktura te su osmišljene i provedene politike integracije (Carreiras, 2010).

U većini država članica NATO-a, EU-a i OESS-a žene mogu biti profesionalne, a negdje i unovačene pripadnice oružanih snaga i općenito su kao takve prihvaćene. Međutim, žene su u oružanim snagama i dalje često izložene raznim oblicima diskriminacije. Primjerice, u nekim državama ne mogu sudjelovati u borbenim operacijama te samo iznimno napreduju do visokih zapovjednih pozicija. U tom smislu, razlike u tretmanu žena postoje, ne samo među državama, nego i između kopnenih, mornaričkih i zračnih snaga unutar oružanih snaga iste države (Organization for Security and Cooperation in Europe, 2008: 113–128).

² Podaci iz 2011. iz Nacionalnog akcijskog plana provedbe Rezolucije Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 1325 (2000.) o ženama, miru i sigurnosti te srodnih rezolucija. <http://www.mvep.hr/hr/dokumenti-i-obraci/dokumenti/nap-ii/>.

Mogućnost da žene postanu pripadnicama oružanih snaga u prvom je redu pitanje ljudskih prava, tj. prava žena na jednak pristup vojnoj profesiji. Sudjelovanje u obrani države kroz pripadnost oružanim snagama sastavni je dio prava i dužnosti koje se tiču uloge građanina. Ukoliko su žene isključene iz jedne tako značajne državne institucije kao što su oružane snage, onda su one u nejednakom položaju u odnosu na muške građane iste države. Dio javnosti argumentira da su žene zapravo na dobitku zbog toga što su djelomice ili potpuno isključene iz oružanih snaga te da bi za društvo u cjelini bilo poželjno da žene predstavljaju njegov „mirni” sektor. Međutim, time se ignorira načelo po kojem bi žene i muškarci trebali biti jednako tretirani u smislu uloge građanina. Bez iskustva koje im daje djelovanje u oružanim snagama, žene će manje biti u mogućnosti sudjelovati u sprečavanju i rješavanju sukoba koji onda uvelike utječu i na njihove živote (Organization for Security and Co-operation in Europe, 2008: 113–128). U RVSUN-u 1325 o ženama, miru i sigurnosti (2000.) na države se apelira:³ „...da osiguraju sve veću zastupljenost žena na svim razinama odlučivanja u državnim, regionalnim i međunarodnim institucijama i mehanizmima za sprečavanje, upravljanje i rješavanje sukoba.” Zapošljavanje žena u oružanim snagama i njihovo slanje u mirovne misije unutarnje je pitanje svake zemlje. Ni UN ni NATO ne postavljaju pred članice zahtjeve u vezi s tim, već samo daju preporuke i prate njihovu primjenu.

Rad se bavi ulogom i položajem žena u oružanim snagama, odnosno načinom na koji je to regulirano međunarodnim dokumentima te implementirano na nacionalnoj razini. Pregled uspostave međunarodnih mehanizama koji su usmjereni ka većoj integraciji žena u oružane snage, zatim razina nacionalne implementacije te rezultati koji su na osnovu toga postignuti, pokazuju pozitivan trend. Kada su u pitanju prava žena i rodno uvjetovani stereotipi, nesumnjivo se razina osviještenosti u društvu povećala, ali reakcije dijela javnosti na ratifikaciju nekih međunarodnih konvencija (kao što je naprimjer Istanbulska konvencija) pokazuju i dalje snažnu prisutnost retrogradnih trendova.

Pristupi integraciji žena u oružane snage

U procesu otvaranja oružanih snaga prema ženama, glavno pitanje koje su države morale razmotriti jesu dužnosti koje mogu biti dostupne ženama. Kroz povijesni razvoj vojne organizacije moguće je govoriti o četirima pristupima integraciji žena u oružane snage:

— žene su potpuno isključene iz sudjelovanja u oružanim snagama

³ Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000.) o ženama, miru i sigurnosti. https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/un/rezolucija_2000_1325.pdf.

- žene mogu služiti samo u zasebnim ženskim postrojbama
- žene nemaju pristup određenim dužnostima
- ženama su dostupne sve dužnosti kao i muškarcima.

Zabrana služenja u oružanim snagama

U većini zemalja kao glavni razlog zabrane služenja žena u oružanim snagama navodi se razlika među spolovima koja se odnosi na fizičku snagu. Smatralo se da žene nisu u stanju dostići minimalne potrebne tjelesne standarde. Polazilo se od toga da tehničke značajke naoružanja nisu prilagođene ženama. Neke vrste naoružanja doista zahtijevaju tjelesnu snagu (npr. poslužitelj na protuzrakoplovnom topu, operater prijenosnog protuoklopnog vođenog raketnog sustava, puškostrojničar, snajperist velikog kalibra, vozač ili ciljač na tenku, poslužitelj na topničkom oružju i slično). Samom tjelesnom konstitucijom većina će žena teže udovoljiti kriterijima za rukovanje takvim tipovima naoružanja. S druge strane, mnogi vojni sustavi, a u budućnosti će ih biti još i više, zahtijevaju vrlo malu ili gotovo nikakvu tjelesnu snagu, npr. sustavi veze, radarski i računalni sustavi, neprenosivi raketni sustavi. Na takvim mjestima nema tjelesnih zapreka da bi te vrste naoružanja bile neprilagođene ženama. Prvo što žene u vojsci očekuje nešto je na što nisu naviknute tijekom povijesti, a to je prilagodba na velike tjelesne napore (Bender-Horvat et al., 2003). Zabrana služenja u oružanim snagama više se ne primjenjuje u NATO-u i EU, od toga se odustalo 1996. u Mađarskoj, a zadnje dvije zemlje koje su je napustile bile su Austrija i Italija 1998.

Zasebne ženske postrojbe

Zasebne ženske postrojbe imale su tradiciju u Velikoj Britaniji, SAD-u i Nizozemskoj. S njihovim osnivanjem započelo se u Prvom svjetskom ratu kada su u Britaniji i SAD-u osnovani pomoćni ženski vojni korpusi (*Women's Army Auxiliary Corps* – WAAC) koji su imali u svome sastavu isključivo neborbene vojne službe. U Drugom svjetskom ratu u Britaniji je djelovala Pomoćna teritorijalna služba (*Auxiliary Territorial Service* – ATS). Žene su imale jednu trećinu manju plaću od muških vojnika. Pored ATS-a značajnu ulogu u Drugom svjetskom ratu imale su Ženska kraljevska mornarička služba (*Women's Royal Naval Service* – WRNS), Ženska pomoćna služba zračnih snaga (*Women's Auxiliary Air Force* – WAAF) i Ženska transportna služba (*Women's Transport Service* – WTS). Sve su ženske vojne, ratne organizacije ujedinjene 1949. u Ženski kraljevski vojni korpus (*Women's Royal Army Corps* – WRAC) koji je okupljao medicinsko i veterinarsko osoblje britanske vojske. Do ukidanja WRAC-a dolazi 1992. kada su preostale žene premještene u korpus zadužen za opće administrativne poslove *Adjutant General's Corps* (Dukovski i Dukovski, 2014).

U SAD-u je osnovan 1942. Pomoćni ženski vojni korpus (*Women's Army Auxiliary Corps – WAAC*), koji je 1943. preimenovan u (*Women's Army Corps – WAC*).⁴ Osim toga, u mornarici je uvedena Ženska mornarička pričuva (*Women Accepted for Volunteer Emergertcy Service – WAVES*), Ženska pričuvna obalna straža (*United States Coast Guard Women's Reserve*), Ženska pričuva mornaričkog pješaštva (*Marine Corps Women's Reserve*), dok je pri zračnim snagama 1942. osnovana Ženska služba vojnih pilota (*Women Airforce Service Pilots – WASP*). Američki je kongres 12. lipnja 1948. izglasao Zakon o ženskim vojnim postrojbama po kojem je osnovan zasebni ženski korpus. On je postojao sve do 1978. kada je kao zaseban korpus ukinut, a žene su u potpunosti asimilirane u sve borbene grane vojske. Od tada žene služe u svim postrojbama kao i muškarci s tom razlikom što nisu uključene u izravne borbene operacije nego se nalaze u blizini borbene zone (Dukovski i Dukovski, 2014). Od 1994. žene su uključene u sve vojne operacije kao i muškarci.⁵

Prva žena promaknuta u čin brigadne generalice u američkoj vojsci bila je 1970. Anna Mae Hays (rođena 1920.) U čin general-pukovnice prva je promaknuta 1996. Carol Mutter (rođena 1945.) iz marinskog korpusa. Poslije su u taj čin promaknute u mornarici 1996. Patricia Tracy⁶ (rođena 1950.), u kopnenoj vojsci 1997. Claudia Jean Kennedy (rođena 1947.), u zrakoplovstvu 1999. Leslie F. Kenne (rođena 1949.), u obalnoj straži 2006. Vivien Crea (rođena 1952.). Ann Elisabeth Dunwoody (rođena 1953.) prva je žena koja je dobila čin generalice s četiri zvjezdice 2008., što je najviši čin u američkoj vojsci. U 2018. u aktivnoj službi bile su 63 žene generalice/admiralice u svih granama američke vojske, dok ih je u 2000. bilo 30 (Sisk, 2019).

Nizozemska je 1944. imala ženski korpus (*Women Corps*) osnovan u Velikoj Britaniji. Kasnije je ženski korpus podijeljen u tri zasebna ženska korpusa: MARVA (u mornarici), MILVA (u kopnenim snagama) i LUVA (u zračnim snagama). Žene u tim korpusima nisu bile na borbenim pozicijama, umjesto toga djelovale su u, primjerice, sanitetskim postrojbama, postrojbama za potporu, transportnim postrojbama te postrojbama za zračnu kontrolu. Zasebni ženski korpusi rasformirani su 1982. jer je inte-

⁴ General Douglas MacArthur nazvao je pripadnice WAC-a „svojim najboljim vojnicima” jer su po njemu radile teže poslove, žalile se manje i bile discipliniranije od muškaraca. Mnogi su generali u borbenim zonama tražili više vojnkinja no što su ih dobivali jer su ih smatrali sposobnijima, vrjednijima, usredotočenijima, marljivijima i povjerljivijima od muškaraca. General Dwight D. Eisenhower smatrao je da su doprinos vojnkinja, njihov duh, vještina i odlučnost u ratu bili nemjerljivi (Dukovski i Dukovski, 2014).

⁵ Ratovi u Afganistanu i Iraku doveli su do potpune integracije žena u vojsku. U borbi su se pokazale učinkovite gotovo kao i njihovi muški kolege. Patrolirale su ulicama, služile kao strojničari na vojnim vozilima, vozile kamione preko miniranih cesta. Prema Congressional Research Serviceu, u Iraku, Afganistanu i Siriji do srpnja 2020. smrtno su stradale 173 američke vojnkinje.

⁶ Promaknuta u čin viceadmiralice, što je pandan činu general-pukovnice u kopnenoj vojsci i zrakoplovstvu.

gracija žena u svim trima granama oružanih snaga započeta 1979. uspješno završena. Od te godine žene su trebale dobiti ista prava, dužnosti i mogućnosti, kao i njihovi muški kolege (National Report from the Netherlands, 2007).

Žene nemaju pristupa određenim dužnostima

Prva uloga koja je bila dostupna ženama u oružanim snagama uloga je medicinske sestre, što se tradicionalno smatralo tipičnom ženskom ulogom te ustrojbeno mjesta u administrativnom sektoru. Ženama su kasnije postali dostupni i tehnički poslovi u logistici, a zatim i tehnički poslovi u vezi s borbenom potporom (Organization for Security and Co-operation in Europe, 2008).

Unatoč tendenciji uklanjanja diskriminacije i izjednačavanja statusa pripadnika službe, profesionalna ograničenja ostaju i žene su uglavnom isključene iz područja i funkcija povezanih s borbama. Nedovoljno su zastupljene u međunarodnim mirovnim operacijama, imaju ograničenu zastupljenost na višim hijerarhijskim položajima i položajima u vojnom sustavu i na kraju, ali ne najmanje važno, nisu uvijek prihvaćene i često se moraju suočiti s neprijateljskim reakcijama (Carreiras, 2010).

U Nizozemskoj su žene isključene iz mornaričkog korpusa i podmorničke flote (Sorin, 2005). U Velikoj Britaniji žene nisu mogle služiti u formacijama čija je primarna zadaća „opkoliti i ubiti neprijatelja,” nisu imale pristup postrojbama kraljevskih marinaca (kao komandosi kraljevskih marinaca), kraljevskoj konjici i oklopnim postrojbama, pješaštvu i kraljevskoj zračnoj regimenti.⁷ U kraljevskoj mornarici žene nisu mogle služiti kao posada podmornice niti kao ronjoci koji vrše deminiranje zbog zdravstvenih razloga koji se odnose na udisanje određenih zračnih smjesa (Nielsen, 2001).

Zemlje NATO-a koje još imaju ograničenja i to poglavito na borbenim dužnostima jesu Grčka i Turska, dok neke donedavno nisu uopće dopuštale ženama pristup u vojsku.⁸ U zemljama koje imaju ograničenje po spolu vode se rasprave o tome koliko i kako žene mogu sudjelovati u bojnim djelovanjima. Druge NATO članice problem su riješile tako da žene (jednako kao i muškarci) mogu obnašati sve vojne dužnosti učinkovito pod uvjetom da zadovolje sve potrebne kriterije za tu dužnost: stručne, psihološke, tjelesne i zdravstvene (Bender-Horvat et al., 2003).

Integracija žena u sve vojne postrojbe

Integracija žena u sve vojne postrojbe relativno je nov pristup. Norveška je 1985. postala prva članica NATO-a koja je sve dužnosti učinila dostupnima ženama, uključujući i službu u podmornici.⁹ I u drugim članicama NATO-a koje su imale ograničenja, ona

⁷ Mogle su služiti na administrativnim i logističkim dužnostima.

⁸ Italija i Austrija su tek 1998. postale otvorene za primanje žena u vojsku.

⁹ Žena je već bila i zapovjednik podmornice (Carreiras, 2010).

su postupno ukinuta. Danska je to učinila 1988., Kanada 1989., Njemačka 2001., SAD 2013., Francuska 2014., Velika Britanija 2016., a Nizozemska 2017. Međutim, mora se uzeti u obzir da formalno otvaranje svih pozicija ne znači nužno da žene i služe na svim dužnostima. U Danskoj i Norveškoj, primjerice, ženama su dostupne sve funkcije, ali ni jedna žena još nije služila kao mornarički komandos (Nielsen, 2001).

U nekim su slučajevima žene dobile puni pristup svim funkcijama tek nakon sudske odluke. Takav je slučaj bio u Njemačkoj. Tanja Kreil, koja se bavila elektronikom, prijavila se 1996. za službu u Saveznim oružanim snagama kao dragovoljka, tražeći da radi na elektronskom održavanju oružja, što je jedna od pozicija borbene potpore. Usprkos tome, njezina je zamolba odbijena u Centru za novačenje saveznih oružanih snaga, uz obrazloženje da žene mogu služiti samo u sanitetskim i glazbenim službama, a ne na pozicijama koje podrazumijevaju uporabu oružja. Nakon što je iscrpila sva pravna sredstva u Njemačkoj, obratila se Europskom sudu pravde, koji je donio odluku da spol ne može biti razlog da se ženama kategorički onemogućí pristup bilo kojoj poziciji u oružanim snagama (European Court of Justice, 2000). U tome predmetu sud je naveo da se direktiva Vijeća EU-a o jednakim mogućnostima za muškarce i žene primjenjuje i na oružane snage, čime je dodana europska dimenzija sudjelovanju žena u oružanim snagama. Nakon te presude njemačke vlasti učinile su borbene pozicije dostupne i ženama (Nielsen, 2001). Od siječnja 2001. žene se mogu prijavljivati za sve kategorije, pod uvjetom da ispunjavaju kriterije propisane za poziciju na koju se prijavljuju (Werkhäuser, 2006).

U predmetu Sirdar, Europski sud pravde donio je odluku da žene u britanskim oružanim snagama mogu biti isključene iz specijalnih snaga, primjerice iz kraljevskih marinaca. Sud je naveo da posebni uvjeti u kojima djeluju postrojbe za napad, kao i pretpostavka interoperabilnosti, dopuštaju odstupanje od prava na jednak tretman (European Court of Justice, 1999).

U nekim državama članicama uopće nema žena s višim činovima (primjerice u Latviji, Poljskoj, Španjolskoj i Ukrajini). Ipak, važnost zastupljenosti žena na višim razinama nadilazi puku statistiku. Žene koje imaju čin generalice¹⁰ ili su na višim zapovjednim dužnostima, pokazuju da su žene sposobne popeti se na sam vrh. To može pospješiti uvjerenje da žene ipak mogu imati uspješnu karijeru u oružanim snagama, što će onda privući još više žena da odaberu vojnu karijeru. Premda možda nema formalnih zapreka promicanju žena u vojsci, nedostatna zastupljenost žena na višim

¹⁰ Francuska je jedina zemlja s 18 žena s generalskim činom u raznim granama svojih oružanih snaga, kao i u policiji (četiri generalice). Vidjeti više na: NATO's most senior military women, 05/2029 https://defence.nridigital.com/global_defence_technology_may19/natos_most_senior_military_women. Slovenija je od 2018. do 2020. imala ženu načelnicu Generalštaba Slovenske vojske, generalicu Alenku Ermenc: <http://www.slovenskavojska.si/en/public-affairs/news/news-single/nov/major-general-alenka-ermenc-appointed-new-chief-of-the-general-staff/>.

razinama sugerira da tzv. stakleni strop ipak postoji, odnosno da žene ne mogu napredovati do najviših činova zbog kulturnih barijera (The Economist, 2005).

Otvaranje svih pozicija ženama predstavljao je veliki izazov premisi oružanih snaga kao muškoj domeni i paradigmi muškarac – ratnik. Pitanje žena u vojsci uvijek je bilo jedno od najkontroverznijih jer se stavovi kreću od onih koji se žestoko protive prisutnosti žena u oružanim snagama, preko onih koji prihvaćaju žensku prisutnost u nekim područjima, do onih koji pozdravljaju punu integraciju. S jedne su strane zastupnici ekstremnog stajališta koji su u potpunosti protiv žena u vojsci jer perspektivu roda vide na način da muškarce poistovjećuju s moći, agresijom, fizičkom snagom i dominacijom, a žene s nemoći, miroljubivošću, slabošću i pokornošću (Carreiras, 2010). Na drugoj strani su oni koji vjeruju da žene predstavljaju opasnost za vojnu spremnost. Oni prisutnost žena u vojsci gledaju kao ugrožavanje učinkovitosti snaga, njihov pristup borbenim funkcijama smatraju rizikom za sigurnost nacije. Tuten je to otvoreno rekao:

Primarna funkcija američkih oružanih službi je pružanje zajedničke obrane – ne ispravljanje uočenih socijalnih i spolnih nejednakosti u našem društvu ... Primarna funkcija vojnih službi je obrana američkog društva, a ne njegovo mijenjanje. U onoj mjeri u kojoj vojsku koristimo kao poligon za društveno eksperimentiranje, riskiramo sigurnost nacije (Tuten prema Carreiras, 2010: 261).

Na sličan način, Marlowe je ustvrdio da „ako ozbiljno mislimo na borbene zadaće, ne možemo si priuštiti da one postanu žarište društvenog eksperimentiranja” odnosno da će doći do „diskontinuiteta između suvremenog rata i načina uspješnog ratovanja u prošlosti” (Marlowe prema Carreiras, 2010: 195). Krajnje stajalište je da „priljev žena u vojne službe nije proizvod vojne potrebe već rezultat vanjskog političkog pritiska.” (Tuten prema Carreiras, 2010: 260).

Najčešće spominjani argument pri protivljenju integraciji žena u oružane snage odnosi se na aspekt fizičke snage. Drugi argument je da prisutnost žena utječe na muško povezivanje, a time i na uspješnost, jer vlada uvjerenje da je učinkovita ili uspješna provedba rezultat kohezije, a to je rezultat društvene homogenosti. Uključivanje žena u „mušku skupinu” predstavljalo bi prijetnju učinkovitosti, posebno u borbenim situacijama (Carreiras, 2010).

U novije vrijeme sudjelovanje žena u mirovnim misijama također je izvor informacija o učinku mješovitih skupina u terenskim situacijama. Rezultati istraživanja pokazali su da se čini da muškarci i žene bolje surađuju u teškim i stresnim terenskim uvjetima nego u okruženju vojarne. Činjenica da dijele zadaće i ciljeve vjerojatno olakšava integraciju, a uspješna provedba dovodi do bolje kohezije (Carreiras, 2010).

Na kraju imamo paradoks da argumenti koji su se prije koristili za isključivanje žena iz vojne službe, sada se koriste za njihovo uključivanje (nježna priroda žena, miroljubivost, sposobnost kontroliranja agresije i pomirljiv stav) odnosno da bi vojske

u budućnosti mogle htjeti žene iz istih razloga zbog kojih su ih odbijale u prošlosti (Carreiras, 2010).

Razlozi veće zastupljenosti žena u oružanim snagama

Usprkos pojedinačnim primjerima integracije žena u oružane snage u prošlosti, značajniji pomak dogodio se ipak u posljednjih tridesetak godina. Međutim, usprkos velikom napretku pri uklanjanju ograničenja koja se nameću sudjelovanju žena u oružanim snagama u mnogim državama članicama, žene vojnici i dalje se suočavaju s preprekama u svim fazama svoje karijere. Premda su oružane snage općenito konzervativne organizacije koje su se opirale uključivanju žena u svoje redove, ipak je došlo do proširenja ženskih vojnih uloga i time je u pitanje dovedena percepcija po kojoj su oružane snage dominantno muški teren. Nekoliko je razloga zašto je došlo do povećanog sudjelovanja žena u oružanim snagama (Organization for Security and Co-operation in Europe, 2008).

Prvi je razlog potreba za novačenjem žena. Ratovi su doveli do potrebe mobiliziranja sve više građana pa je sudjelovanje žena postalo neophodno. Žene su obično prvo imale njihove uobičajene uloge u društvu, kao što je uloga medicinske sestre (Bender-Horvat et al., 2003). Drugi je razlog prelazak na profesionalne vojne sustave, što dovodi do povećanog sudjelovanja žena u oružanim snagama. Za razliku od opće vojne obveze, koja je obično propisana samo za muškarce, dragovoljni (ili profesionalni) vojni sustavi obično uključuju žene (Bender-Horvat et al., 2003). Treći je razlog promjena kulturnih vrijednosti. Žene su se borile za jednaka prava, a to znači i uključivanje u sve profesije. Društvene su promjene svakako ubrzale proces integracije žena u oružane snage, odnosno svrha novačenja žena u vojsku nije bilo jačanje njihova građanskog statusa već pretvaranje vojne službe iz građanske dužnosti u „posao” (Jagić i Jagić, 2008: 501–507). Četvrti je razlog povećanje neborbenih poslova. Birokratizacija i umrežavanje oružanih snaga doveli su do povećanja broja neborbenih poslova u administrativnom, logističkom, medicinskom i drugim sektorima u oružanim snagama. Za takve dužnosti žene su osposobljene civilnim školovanjem (Bender-Horvat et al., 2003). Peti je razlog potreba za većom zastupljenosti žena u mirovnim vojnim operacijama ili misijama, što je jedna od temeljnih zadaća većine oružanih snaga svijeta. Mirovne misije umnogome se razlikuju od tradicionalnih vojnih zadaća, utoliko što one naglašavaju zaštitu civilnoga pučanstva i podrazumijevaju aspekte rješavanja sukoba i obnove. Nazočnost žena u mirovnim snagama priznata je kao element koji vodi ka boljim odnosima oružanih snaga s domicilnom zajednicom te ka povećanju sposobnosti oružanih snaga da se uključe u pružanje zaštite ženama i djeci (Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325).

Novo je doba donijelo i izmijenjena obilježja rata. Brojnost, fizička snaga i stega vojnika nisu više elementi od najviše važnosti. Važnija postaje kvaliteta ljudstva: obu-

čnost, obrazovanje, spremnost prihvaćanja novih tehnologija, sposobnost prilagodbe socijalnom okruženju, uključenost u znanstveno-istraživačke projekte itd. Te promjene nisu donijele samo nova doktrinarna načela djelovanja oružanih snaga, već su donijele i promjene u odnosima moći pojedinih segmenata oružanih snaga (Domjančić, 2015: 146). Stožerno-planske dužnosti postaju sve snažnijim centrima moći s tendencijom da se razviju u dio nove elite – netokraciju.¹¹

Žene-vojnici u medijima

Nakon provedene analize sadržaja jedinog vojnostručnog magazina u RH, *Hrvatski vojnik* i dnevnih novina *Večernji list*, *Jutarnji list* i *24 sata*¹² mogu se izvući sljedeći zaključci. Žene vojnici u medijima su zastupljene, a njihovi prikazi pozitivno su vrednovani.¹³ Dominantne poruke su da Hrvatska vojska, predstavnici vlasti i društvo u cjelini inzistiraju i podržavaju ravnopravnost u obrambenom sektoru. Najviše priloga ima u danima neposredno i nakon promocije kadeta, tijekom natječaja za vojne studije, s prisega na dragovoljnom vojnom osposobljavanju¹⁴ i nakon provedbe značajnijih vojnih vježbi.

Većina objavljenih priloga o ženama govori o motivima zbog kojih su se opredijele za vojni poziv, ravnopravnom tretmanu s kolegama, sportskim podvizima i usklađenošću s obiteljskim obavezama. Primjetan je izostanak priloga o tome postoje li eventualni problemi i teškoće s kojima se susreću žene u vojnim strukturama, a koji se iskazuju kod opće populacije. Relativno su malobrojni i prilozi o postignućima žena civila koje rade u MORH-u i OSRH-u.

Prikaz žena u vojsci u medijima masovnog komuniciranja može potaknuti povećanje razine njihovog ravnopravnog društvenog statusa. Povoljna medijska slika žena u Ministarstvu obrane, prije svega žena profesionalnih pripadnica vojske, može također utjecati na djevojke da izaberu vojni poziv. Istovremeno, njihov dobar publicitet poboljšava i ukupnu pozitivnu sliku o Hrvatskoj vojsci.

¹¹ Autori termina „netokracija” švedski su filozofi Aleksander Bard i Jan Soederquist. Netokraciju (mrežnu aristokraciju) shvaćaju kao novu vladajuću klasu u informacijskom dobu. Netokrat je osoba razvijene socijalne inteligencije koja je „umrežena” tehnološki i ljudski. Netokrat nadzire znanje i u konačnici ostvaruje profit (Domjančić, 2015: 146; Bard i Soederquist, 2003).

¹² Analiza tiskovina odnosi se na razdoblje 2015. – 2020.

¹³ Slični zaključci objavljeni su u Jevtović-Čanović i Đurić-Atanasievski (2020).

¹⁴ Program dragovoljnog vojnog osposobljavanja (prije Dragovoljno služenje vojnog roka) provodi se u Oružanim snagama Republike Hrvatske (OSRH) od 2008., u skladu s Pravilnikom o dragovoljnom vojnom osposobljavanju i Pravilnikom o izmjenama i dopuni Pravilnika o dragovoljnom vojnom osposobljavanju.

Ravnopravnost spolova i rodna osviještenost

Ravnopravnost spolova kao jedna od temeljnih vrednota određena je Ustavom Republike Hrvatske, a u Zakonu o ravnopravnosti spolova definirano je da to znači da su žene i muškarci jednako prisutni u svim područjima javnog i privatnog života, da imaju jednak status, jednake prilike za ostvarivanje prava, kao i jednaku korist od ostvarenih rezultata.¹⁵

Moderno demokratsko društvo na visoko mjesto u svojoj viziji razvoja stavlja načelo ravnopravnosti spolova, a ogledalo razvoja demokracije ujedno predstavlja i status žene u svim strukturama društva pa tako i u oružanim snagama (Jagić i Jagić, 2008). Status se i uloga žene razlikuje u pojedinim nacionalnim oružanim snagama. Ta je razlika bila izraženija prijašnjih godina, no u novije vrijeme u svim vojskama svijeta raste broj žena, kao i broj vojnih dužnosti na koje se žene raspoređuju. U tome sada prednjače vojska SAD-a i Kanade, ali i drugih država, u kojima žene imaju jednaka prava i dužnosti kao i njihovi muški kolege (Jagić i Jagić, 2008).

Sudjelovanje žena u oružanim snagama jest i pitanje nediskriminacije, tj. jednakih mogućnosti u karijeri za muškarce i žene, jednakog pristupa različitim funkcijama, jednakih plaća te iskorjenjivanja zlorabe žena u oružanim snagama. To je također i pitanje pozitivnog prihvaćanja i integracije žena u vojnu sredinu i u vojnu tradiciju (Organization for Security and Co-operation in Europe, 2008).

Integracija vs. diskriminacija

Nekoliko međunarodnih instrumenata zabranjuje diskriminaciju na temelju spola i promovira *de jure* integraciju. Opća deklaracija o ljudskim pravima (*Universal Declaration of Human Rights* – UDHR) usvojena je i proglašena na Općoj skupštini UN-a Rezolucijom 217 A (III) 10. prosinca 1948.¹⁶ Deklaracija predstavlja temeljnu filozofiju pravno obvezujućih minimuma prava i sloboda i pravnih instrumenata u međunarodnom pravu. Prvi je put na međunarodnoj razini proglašen katalog ljudskih prava kao opći međunarodni standard kojemu sve države, a osobito članice UN-a, moraju težiti. Prema Deklaraciji, svakomu su dostupna sva prava i slobode kao što su: pravo na život, sloboda i sigurnost, jednakost pred zakonom, pošteno suđenje, sloboda misli, vjere i drugo, svi su pred zakonom jednaki i imaju pravo, bez ikakve diskriminacije, na jednaku zaštitu zakona.¹⁷ U članku 1. Deklaracije stoji da su „sva su ljudska bića rođena slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima.” Kršenja tih ljudskih prava često

¹⁵ Zakon o ravnopravnosti spolova, pročišćeni tekst zakona. *Narodne novine*, 82/08, 69/17.

¹⁶ Odluka o objavi opće deklaracije o ljudskim pravima, Međunarodni NN 12/2009. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2009_11_12_143.html.

¹⁷ Opća deklaracija o pravima čovjeka (*Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, 2020). <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45212>. 21. siječnja 2021.

su temeljni uzroci sukoba i vojni mandat ima misiju zaštititi civile od nasilja. Iako bi ljudska prava trebala biti jednaka za sve na globalnoj razini, žene i djevojčice još uvijek nemaju jednaku zaštitu ljudskih prava i jednak pristup resursima i mogućnostima kao muškarci i dječaci.

Kao odgovor na tu razliku, Međunarodna je zajednica razvila posebne instrumente kao što su Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (*The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* – CEDAW) i Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325 o ženama, miru i sigurnosti koje štite i promiču ženska ljudska prava za postizanje rodne ravnopravnosti s obzirom na temeljna ljudska prava.

Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) usvojila je 1979. Opća skupština UN-a. Prihvatajući Konvenciju, države se obvezuju poduzeti niz mjera za praćenje položaja žena i zaustaviti diskriminaciju žena u svim oblicima. Nacija koja je usvojila CEDAW neće nikada koristiti kulturu ili religiju kao izgovor za diskriminaciju prema ženama. Konvencija sadrži konkretne odredbe koje se tiču diskriminacije žena u pitanjima rada i zapošljavanja te od država članica traži da poduzmu određene aktivnosti u tome području. To se može vidjeti u članku 7. koji propisuje da države trebaju poduzeti „sve odgovarajuće mjere kako bi ukinule diskriminaciju žena u političkom i javnom životu države” dok se u članku 8. propisuje da „države stranke poduzimaju sve odgovarajuće mjere da osiguraju ženama, pod jednakim uvjetima kao muškarcima i bez ikakve diskriminacije, mogućnost predstavljanja svojih vlada na međunarodnoj razini te sudjelovanja u radu međunarodnih organizacija.”

U članku 15. stoji da su sve države članice UN-a „dužne ženama omogućiti jednakost s muškarcima pred zakonom.”¹⁸ Od država članica zahtijeva se na normativnoj razini inkorporiranje načela jednakosti u svoju domaću zakonsku regulativu putem ukidanja svih diskriminatorskih zakona. Na procesnoj razini traži se uspostava učinkovitih mehanizama zaštite žena od svih oblika diskriminacije.

Načelo nediskriminacije žena u pitanjima rada i zapošljavanja potvrđuje se i u nekoliko drugih međunarodnih instrumenata, uključujući i Preporuku 1700 (2005.) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe (*Parliamentary Assembly of the Council of Europe* – PACE) o diskriminaciji žena kao radne snage i na radnom mjestu te Direktivu Europskog vijeća o primjeni načela jednakog tretmana muškaraca i žena u pristupu zapošljavanju, stručnoj edukaciji i promicanju te uvjetima rada. Neki instrumenti konkretno navode vojni sektor: Rezolucija o ženama u oružanim snagama Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 2120 (2016.) i Preporuka Vijeća Europe 1742 (2006.) o

¹⁸ U članku 1. Konvencija definira diskriminaciju žena kao „svaku razliku, isključenje ili ograničenje u pogledu spola, što ima za posljedicu ili cilj da ugrozi ili onemogući priznanje, ostvarenje ili ostvarenje ljudskih prava i temeljnih sloboda žena na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom polju, bez obzira na njihovo bračno stanje, na temelju ravnopravnosti muškaraca i žena.”

ljudskim pravima pripadnika oružanih snaga. U rezoluciji VE 2120, PACE daje preporuke za poboljšanje rodne ravnopravnosti u trima specifičnim područjima:

- **zapošljavanje i upravljanje karijerom:** PACE između ostalog preporučuje oružanim snagama da otvore sve svoje dužnosti (pozicije) za žene, promiču raspoređivanje žena u međunarodnim operacijama, razvijaju fleksibilnije mogućnosti za karijeru i poboljšavaju ravnotežu između privatnog i radnog života
- **stvaranje klime povoljnije za ravnopravnost spolova:** PACE poziva na podučavanje rodne perspektive na vojnim školama/obukama, stvarajući kulturu u kojoj se sve razlike pozitivno prihvaćaju, uključujući rodne savjetnike u svim vojnim tijelima
- **suzbijanje rodno zasnovanog nasilja:** PACE poziva na uspostavu zakonodavstva djelotvornog u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja, implementiranje politike nulte tolerancije prema rodno uvjetovanom nasilju u oružanim snagama, a sve razine zapovjednog lanca moraju biti svjesne potrebe za takvom politikom.

PACE nadalje poziva nacionalne parlamente da preuzmu aktivniju ulogu u praćenju stanja u svojim nacionalnim oružanim snagama uzimajući u obzir nacionalne i međunarodne standarde (poput RVSUN-a 1325 o ženama, miru i sigurnosti).

Organizacija za europsku sigurnost i suradnju kao najveća regionalna sigurnosna organizacija na svijetu obavezala se da će pružati podršku provođenju agende „žene, mir i sigurnost“, u svojih 57 država članica. U više je prilika potvrdila svoju posvećenost ukidanju svih oblika diskriminacije na temelju spola te promovirala inicijative za povećavanje jednakosti u državama članicama OSCE-a, kao što je Akcijski plan za promoviranje jednakosti spolova (2004.) u kojem su ciljevi promoviranje prava žena i razmatranje perspektive spolova u svezi s pitanjima i aspektima sigurnosti, kao što je sprečavanje i rano upozoravanje na sukobe, poslijeratna obnova, održavanje sigurnosti, reforma sektora sigurnosti te promoviranje sigurnosti ljudi. Više od 60 % država članica OSCE-a (36) do 2019. usvojilo je Nacionalni akcijski plan. U dokumentu *Implementing Women, Peace and Security Agenda in the OSCE Region* (2020) navodi se da, iako udio žena u institucijama sektora sigurnosti polako raste, napredak je manji u području izgradnje mira i sprečavanja te u okviru stupa pomoći i oporavka.

Mirovne operacije i rodna perspektiva

UN pod svojim okriljem provodi brojne operacije održavanja mira koje se temelje na načelu nepristrane nazočnosti mirovnih snaga na terenu i nastojanju da se smanje napetosti između sukobljenih strana i stvore uvjeti za pregovore i mirno rješenje sukoba. Upravo je poštivanje načela rodnosti i većeg uključivanja žena u mirovne operacije u sklopu vojnih i policijskih snaga način koji će brže dovesti do izgradnje povjerenja prema mirovnim snagama i stanju održivog mira (Čičak, 2011: 5).

Na taj je način rodna perspektiva postala sastavni dio prevencije sukoba i izgradnje mira, operacija održavanja mira i izgradnje civilnog društva nakon okončanja sukoba. Rodnost (engl. *gender*) se odnosi na društveno prihvaćene uloge i odnose između muškaraca i žena. Rodnost se uči, ona nije određena biološki. Drugim riječima, muškarci i žene uče se određenim ulogama i prikladnom ponašanju u skladu sa svojim spolom.¹⁹ Rodnost se odnosi na socijalne atribute i mogućnosti vezane uz činjenicu da je netko muškarac, a netko žena, odnose između muškaraca i žena, dječaka i djevojčica, kao i na odnose među ženama i odnose među muškarcima. Atributi, mogućnosti i odnosi socijalno su uvjetovani i uče se tijekom procesa socijalizacije. Oni su vezani uz kontekst, vrijeme te su promjenjivi.²⁰ Rodnost određuje što se očekuje, što je dozvoljeno i što se cijeni kod muškaraca ili žena u određenom kontekstu. Rodnost je dio šireg kulturološkog konteksta. „Nasuprot rodnosti, pojam spola podrazumijeva biološke razlike između muškaraca i žena. Uz kulturu, na rodne uloge značajno utječu razni faktori, kao što su stalež, nacionalnost, etnička pripadnost, spolna orijentacija, dob i sl.” (Čičak, 2011: 14).

Traganje za globalnim mehanizmima zaštite

Ujedinjeni narodi polazili su od činjenice da su civili, žene i djeca najugroženiji u oružanim sukobima, da je uloga žena u izgradnji mira i sigurnosti jednako važna kao i uloga muškaraca. Uvidjeli su žurnu potrebu integriranja jednakopravnosti spolova u sve mirovne misije te su 2000. usvojili RVSUN 1325.

NATO je prepoznao važnost problema rodne podređenosti žena, odnosno rodne dominantnosti muškaraca, na čiju je važnost ukazala globalna organizacija – Ujedinjeni narodi. RVSUN 1325 implementiran je u sustav i politiku NATO-a 2007.²¹ U rujnu 2009. NATO je usvojio Zajedničku direktivu strateških zapovjedništava 40-1 (*Bi-Strategic Command Directive 40-1 – BI-SCD 40-1*) koja, između ostaloga, uključuje kodeks ponašanja za vojno osoblje.

Prema Globalnom indeksu za žene, mir i sigurnost 2019/20 (WPS Index) koji su zajednički izradili Georgetown Institute for Women, Peace and Security (GIWPS) i norveški Centre on Gender, Peace and Security iz Osla (PRIO), Hrvatska zauzima 32. mjesto od ukupno 167 država obuhvaćenih istraživanjem. Indeks uzima u obzir više faktora, kao što su uključenost žena u društvo, pravosuđe i sigurnost. U Republici Hrvatskoj postoji pravni okvir za izgradnju ravnopravnosti u društvu, ali i u sustavu

¹⁹ Opširnije na <https://www.dcaf.ch/gender-and-security>.

²⁰ Opširnije na <https://www.unwomen.org/en>.

²¹ NATO akcijski plan od tada je triput revidiran, na sastanku na vrhu u Walesu 2014., u Varšavi 2016. te na posljednjem sastanku na vrhu u Bruxellesu u srpnju 2018.

sigurnosti. Osim krovnog dokumenata – Ustava Republike Hrvatske koji jamči ljudska prava, ravnopravnost žena i muškaraca i razvijanje politike jednakih mogućnosti, zatim Zakona o ravnopravnosti spolova,²² Zakona o suzbijanju diskriminacije,²³ postoji i Nacionalna politika za ravnopravnost spolova s akcijskim planovima za rodnu ravnopravnost (2011. – 2015.). Vlada RH je 2011. usvojila prvi (2011. –2014.),²⁴ a 2019. drugi Nacionalni akcijski plan provedbe rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a o ženama, miru i sigurnosti za razdoblje 2019. – 2023.²⁵ Ti planovi predstavljaju osnovu na kojoj se zasnivaju aktivnosti usmjerene ka unapređenju i poboljšanju ravnopravnosti žena i muškaraca u sektoru sigurnosti.

U smislu sveobuhvatnog pristupa sigurnosti, značajan korak učinjen je potvrđivanjem i stupanjem na snagu Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.²⁶ Time su stvorene pretpostavke za nadogradnju postojećeg nacionalnog sustava za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji novim i cjelovitim rješenjima u cilju sprečavanja i uklanjanja svih oblika tog sveprisutnog nasilja koje ugrožava živote i prava žena te koči njihov napredak.²⁷

Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325

Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325 prvi je službeni dokument o položaju i ulozi žena u oružanim sukobima, mirovnim procesima i aktivnostima vezanim uz mir i sigurnost. Označila je prekretnicu u smjeru jačanja sveobuhvatnog pristupa sigurnosti

²² Prema Zakonu o ravnopravnosti spolova (*Narodne novine*, 82/08, 69/17) ravnopravnost spolova znači da su žene i muškarci jednako prisutni u svim područjima javnog i privatnoga života, da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, kao i jednaku korist od ostvarenih rezultata. Temeljem tog Zakona donosi se i Nacionalna politika za ravnopravnost spolova kao osnovni strateški dokument s ciljem uklanjanja diskriminacije žena i uspostavljanja stvarne ravnopravnosti spolova.

²³ Zakon o suzbijanju diskriminacije, pročišćeni tekst zakona. *Narodne novine*, 85/08, 112/12.

²⁴ NAP I obuhvaćao je četverogodišnje razdoblje od 2011. do 2014., nakon kojeg je trebao biti revidiran sukladno ostvarenim rezultatima. Međutim, kako je većina mjera bila trajnog karaktera i kontinuiranim provođenjem davala dobre rezultate, ciklus se produžio na način da su se mjere nastavile provoditi i tijekom sljedećih četiriju godina u okviru redovnih aktivnosti glavnih nositelja (MVEP-a, MORH-a, MUP-a i ostalih nadležnih tijela). Činjenica da su se mjere provodile iako je NAP I formalno istekao krajem 2014. ukazuje na razvijenu svijest i predanost nadležnih tijela provedbi Programa za žene, mir i sigurnost.

²⁵ NAP II, višenah <http://www.mvep.hr/files/file/2019/1910041657-zakljucak-vrh-o-prihvacanju-nap-a.pdf>.

²⁶ Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2018_05_3_27.html. Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija): Pitanja i odgovori. <https://rm.coe.int/istanbul-convention-questions-and-answers-croatian/168094484e>.

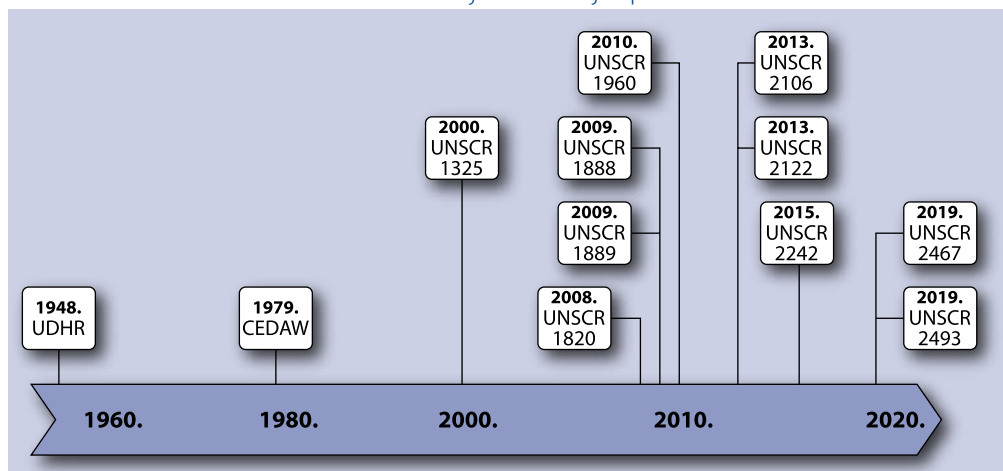
²⁷ Nacionalni akcijski plan provedbe Rezolucije Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 1325 (2000.) o ženama, miru i sigurnosti te srodnih rezolucija za razdoblje od 2019. do 2023. (NAP II).

te je otvorila put za realizaciju specifičnog doprinosa koji žene kao polovica čovječanstva mogu i trebaju dati svjetskoj mirovnoj politici.

RVSUN 1325 postavlja dva primarna cilja: 1) ravnopravno sudjelovanje žena na svim razinama odlučivanja u nacionalnim, regionalnim i međunarodnim tijelima i mehanizmima za sprečavanje, vođenje i rješavanje sukoba kao i u mirovnim procesima i 2) sprečavanje nasilja nad ženama i djevojčicama tijekom i nakon sukoba te njihova sveobuhvatna zaštita, ne samo od nasilja već i u smislu ostvarenja njihovih ljudskih prava u okviru ustava, izbornog sustava, unutarnjih poslova i pravosuđa. Odgovornost za ostvarenje postavljenih ciljeva leži ponajprije na državama, ali ključnu ulogu u usmjeravanju djelovanja imaju tijela i agencije Ujedinjenih naroda te regionalne organizacije.

Grafikon 1. Pregled međunarodnih mehanizama koji tematiziraju područje zabrane diskriminacije na temelju spola

RVSUN 1325 je otvorio novo područje u radu Vijeća sigurnosti UN-a, za koje se uvriježio naziv Program za žene, mir i sigurnost (WPS),²⁸ a uključuje još devet srodnih rezolucija, koliko ih je Vijeće sigurnosti UN-a usvojilo do danas: 1820 (2008.), 1888 (2009.), 1889 (2009.), 1960 (2010.), 2106 (2013.), 2122 (2013.), 2242 (2015.), 2467 (2019.) i 2493 (2019.). Svakom novom rezolucijom izražava se pojačana zabrinutost zbog i dalje zanemarene uloge žena u domeni mira i sigurnosti te porasta rodno uvjetovanog i seksualnog nasilja u oružanim sukobima i krizama širom svijeta. Pratećim je rezolucijama cilj unaprijediti provedbu inicijalnog RVSUN-a 1325 detaljno razrađujući pojedine aspekte prevencije, participacije, zaštite (3P – *prevention, participation, protection*) i postkonfliktnog oporavka kao ključnih područja djelovanja.

²⁸ Women, Peace and Security. <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/peace-and-security>.

Pravo žena na ravnopravno sudjelovanje u svim područjima javnog i političkog života, uključujući oružane snage i mirovne procese zajamčeno je UN-ovom Konvencijom o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena. Nadalje, ravnopravno sudjelovanje žena u prevenciji i rješavanju oružanih sukoba i kriza na svim razinama, a osobito na razini odlučivanja, jedna je od preporuka Pekinške deklaracije i platforme za djelovanje (1995.)²⁹ u kojoj se ističe kako je mir neraskidivo povezan s napretkom žena, koje nose ogromni potencijal za preuzimanje vodeće uloge u rješavanju sukoba i osiguranje trajnog mira. Pekinška deklaracija i platforma za djelovanje proširili su rodni okvir CEDAW-a.

Nakon RVSUN-a 1325 donesena je UN-ova Strategija rodne jednakosti 2018. – 2028. (*Uniform Gender Parity Strategy 2018 – 2028*)³⁰ s ciljem povećanja sudjelovanja žena u misijama Ujedinjenih naroda do 2028. (Sacks Ferrari, 2019). Cilj je u desetogodišnjem razdoblju znatno povećati udio žena u kategorijama vojnih promatrača i stožernog osoblja na 25 %, u sudjelujućim postrojbama na 15 %, policijskim postrojbama na 20 % i pojedinačnim policijskim službenicima na 30 %. Sveukupno žene su činile udio od 5,6 % u mirovnim operacijama UN-a što, kada se uzme u obzir da je prošlo 20 godina od donošenja RVSUN-a 1325, nije znatan napredak jer je potreba za brojem žena u UN-ovim operacijama znatno povećana.

Nacionalni akcijski plan Republike Hrvatske

NAP³¹ za provedbu RVSUN-a 1325 i srodnih rezolucija predstavlja službeni implementacijski okvir za primjenu normi i ostvarenje ciljeva rezolucija o ženama, miru i sigurnosti na nacionalnoj razini. Osnovni cilj NAP-a bio je podrška i praćenje provedbe RVSUN-a 1325 i srodnih rezolucija na svim razinama – na lokalnoj razini ublažavanjem posljedica sukoba i kriza te jačanjem rodne osviještenosti lokalnog stanovništva,

²⁹ Pekinška deklaracija i Platforma djelovanje (*Beijing Declaration and Platform for Action*), ključni su dokumenti za promicanje ravnopravnosti spolova prihvaćeni na UN-ovoj Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama 15. rujna 1995. u Pekingu, nakon dekade UN-a posvećene borbi za ženska ljudska prava. Deklaraciju je potpisalo 189 država koje su se time obvezale štiti i promicati ljudska prava žena, uklanjati prepreke ravnopravnom sudjelovanju žena u svim područjima života te sustavno raditi na osnaživanju žena. Platforma za djelovanje operativni je dio Deklaracije te navodi konkretne ciljeve i mjere za ostvarenje ravnopravnog položaja žena u 12 kritičnih područja, uključujući područje Žene i oružani sukobi.

³⁰ Slijedom UN-ove Strategije rodne jednakosti (*Uniform Gender Parity Strategy 2018 – 2028*), Republika Hrvatska je prihvatila i plan Ujedinjenih naroda za povećanje sudjelovanja žena u misijama Ujedinjenih naroda do 2028.

³¹ Nacionalni akcijski plan (dalje u tekstu: NAP) dokument je koji usvaja nacionalna vlada kako bi osigurala provedbu zacrtanih ciljeva u određenom području. Uz ciljeve, NAP-om se utvrđuju aktivnosti i mjere za njihovo ostvarenje te implementacijski okvir, odnosno nositelji aktivnosti, rokovi izvršenja, pokazatelji provedbe te načini praćenja i evaluacije.

na nacionalnoj razini kao dio Vladinih programa i na međunarodnoj razini aktivnim sudjelovanjem Republike Hrvatske u aktivnostima međunarodnih organizacija koje se bave pitanjima mira i sigurnosti. Slijedeći sadržaj RVSUN-a 1325, kao i UN-ove globalne indikatore unutar ključnih područja prevencije, participacije i zaštite razrađeni su specifični nacionalni ciljevi, mjere, nositelji te indikatori i vremenski okvir provedbe (Sacks Ferrari, 2019).

Znatan napredak ostvaren je u pogledu uvođenja rodne ravnoteže u oružane snage, policiju i sustav državne sigurnosti, područje koje je tradicionalno smatrano isključivo muškim. Ministarstvo obrane donijelo je niz propisa i akata kojima se promiče ravnopravnost spolova u MORH-u i OSRH-u.³² U svim segmentima, od ulaska u MORH i OSRH, preko postupka selekcije i klasifikacije, dragovoljnog služenja vojnog roka, obuke i školovanja do obnašanja dužnosti i napredovanja, kao i upućivanja u mirovne misije i druge aktivnosti u inozemstvu, zakonske regulative izjednačavaju žene i muškarce.³³

Krajem 2013. MORH je usvojio strateški dokument pod nazivom Rodno osviještena politika u MORH-u i OSRH-u, kojim se utvrđuju osnove politike ravnopravnosti spolova, odnosno uklanjanja rodne podzastupljenosti i svih oblika rodne diskriminacije u obrambenom sektoru. Dokumentom se, između ostalog, dodatno potiče ostvarenje ciljeva i mjera iz NAP-a te utvrđuju smjernice djelovanja za sve ustrojstvene jedinice MORH-a i OSRH-a.³⁴

Nadalje, ministar obrane donio je 2013. odluku kojom obvezuje sve ustrojstvene jedinice MORH-a i OSRH-a na provedbu Plana djelovanja za promicanje i uspostavljanje ravnopravnosti spolova te određuje nositelje i sunositelje aktivnosti. Jedan od prvih simboličnih koraka bilo je promicanje rodno osjetljivog jezika, pa su tako u redovnu uporabu ušli termini vojnik i vojnkinja, bojnica i bojnik, pukovnik i pukovnica itd. Uspostavljen je Odbor za ravnopravnost spolova pri MORH-u, uvedena je rodno osjetljiva statistika (Puljizević, 2020). U okviru Oružanih snaga formirana je mreža kontakt osoba, a čine je osobe određene kao nadležne za rodna pitanja u postrojbama i

³² Sukladno Zakonu o obrani (NN 73/13) pripadnici OSRH-a izjednačeni su u ostvarivanju svojih prava i dužnosti neovisno o njihovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama. Također, u Zakonu o službi u OSRH-u (NN 73/13), kao jedno od načela službe u OSRH-u, navedeno je načelo jednakih mogućnosti, prilika i jednakog postupanja.

³³ NAP II, Izvješće o NAP I.

³⁴ Zanimljivo je kako se postojanje toga dokumenta ističe u svim izvješćima u kojima se želi naglasiti provedba rezolucija, planova, zakona koji se odnose na rodno osviješteni politiku i ravnopravnost žena, ali ga Ministarstvo obrane (iako ga je potpisao ministar obrane) nije stavilo na svoju službenu mrežnu stranicu. Zbog protivljenja pojmu roda, rodne perspektive, rodno osviještenih politika, kod jednog dijela konzervativne javnosti (optuživanje za nametanje tzv. rodne ideologije), državna tijela izbjegavaju koristiti te pojmove u unutarnjoj komunikaciji.

zapovjedništvima OSRH-a. Potom se započelo s integracijom rodne perspektive u međunarodne aktivnosti, kao i u programe edukacije i izobrazbe, dok je uvođenje rodne ravnoteže u aktivnosti obrambenog i sigurnosnog resora (uključujući i povećavanje broja žena na višim i čelnim položajima te povećanje udjela žena pri promaknućima, pohvalama i nagradama) postavljeno kao trajni cilj na kojem treba ustrajno i predano raditi.

Premda je formalna rodna jednakost postignuta, do poboljšanja stvarnog stanja položaja žena još je uvijek izazovan put. U tom smislu Ministarstvo obrane treba i dalje raditi na ukidanju još uvijek prisutnih prepreka koje otežavaju razvoj te potvrdu sposobnosti i stručnosti svojih pripadnica.

Zaključak

Nedvojbeno je da su najznačajniji pomaci na integriranju žena u oružane snage, odnosno, na poboljšanju njihova sveukupnog položaja postignuti u zadnjih tridesetak godina. To se podjednako odnosi na usuglašavanje i donošenje niza konvencija, više ili manje obvezujućih međunarodnih akata, mehanizama zaštite od globalne, preko regionalne do nacionalne razine, kao i nacionalne prakse u implementaciji različitih međunarodnih mehanizama. Razina društvene osviještenosti za te probleme općenito je viša, a to je onda neminovno dovelo i do drukčijih političkih praksi. Drugi razlog navedenih pozitivnih pomaka leži u izmijenjenim značajkama rata, drugačijim doktrinar-nim načelima djelovanja oružanih snaga, kao i tehničko-tehnološkim promjenama, što je dovelo do drugačijih zahtjeva u pogledu ljudske komponente u oružanim snagama.

Integriranje žena u oružane snage znači povećanje operativne učinkovitosti u misijama te pridonosi poštivanju ljudskih prava. Povećanje sudjelovanja žena u mirovnim misijama samo je dio šireg napora da se promijeni kultura vojnih i civilnih organizacija koje su uključene u planiranje i provedbu mirovnih operacija.

Iskustva iz mnogih vojnih misija potvrđuju da žene vojnici lakše uspostavljaju kontakt s lokalnim ženskim stanovništvom, što ujedno smanjuje rizik od porasta intenziteta sukoba. Žene prilikom patroliranja koriste stil s manje fizičke snage, bolje se snalaze u smirivanju konfliktnih situacija i potencijalnih nasilnih konfrontacija te se vrlo rijetko upuštaju u probleme koji mogu rezultirati uporabom sile. Nadalje, žene često posjeduju bolje komunikacijske vještine od svojih muških kolega te su bolje u uspostavi suradnje i povjerenja na terenu.

Nazočnost žena vojnika i policajki na terenu operativna je potreba u suvremenim operacijama u kojima su, nažalost, civili, a posebice žene i djeca, najugroženija kategorija. To se posebno vidi kada je u pitanju pretres žena, pomoć nakon nekog od oblika seksualnog zlostavljanja, pridobivanje povjerenja civilnog stanovništva, upravljanje izbjegličkim kampovima, razoružanje i demobilizacija žena vojnika itd. Uvriježeno je

mišljenje da žene u mirovnim misijama imaju pozitivan učinak na moral i ponašanje unutar vlastite postrojbe te da daju pozitivan primjer lokalnim ženama da se aktivno uključe u institucije nacionalne sigurnosti poput vojske ili policije.

Povećanje broja žena u misijama UN-a i NATO-a ovisi prvenstveno o nacionalnim politikama država članica. Sve zemlje trebale bi provoditi politiku koja bi omogućila ženama da razvijaju vojnu karijeru i osnivaju obitelj. Uz to, nužno je kontinuirano obučavati i informirati vojno osoblje o načelima rodnosti, naročito osoblje koje se priprema za upućivanje u mirovne misije.

Ovim je radom prikazan napredak međunarodnih sigurnosnih organizacija u borbi protiv neravnopravnosti spolova, diskriminacije žena na radnom mjestu. UN, NATO, mnoge druge međunarodne organizacije, ali i institucije Republike Hrvatske uložili su veliki trud i napor da bi se prava i položaj žena poboljšali. U dvadeset godina, udio žena u oružanim snagama u NATO članicama povećao se za 4,2 % (2018. – 11,3 %), dok se u OSRH-u tijekom osam godina povećao za 3,1 % (2019. – 12,8 %) ³⁵ što govori o daljnjoj podzastupljenosti žena. Iako se možda očekivao veći postotak, riječ je ipak o instituciji koja se temelji na muškarčevoj moći i dominantnosti. U tom je smislu taj postotak izniman napredak i poticaj za nastavak rada na rodno osviještenoj politici.

Zbog djelovanja stereotipa i sklonosti prema zaštiti žena, moguća je i tendencija nadređenih zapovjednika da pokazuju preveliku zabrinutost za žene, kako ne bi nastradale na dužnosti ili u borbi. Iz sličnog motiva zaštite i neopterećivanja žene, moguće je da nadređeni od žena zahtijevaju manje nego od muškaraca na istoj dužnosti u vojsci. Naime, veća je vjerojatnost da žena čiji nadređeni pokazuju takav stav, doista i obnaša svoju dužnost ispod svojih sposobnosti, jer se od nje jednostavno ne očekuje i ne traži da je obavlja bolje. Time će ona vjerojatno postati i manje motivirana, a sve se može odraziti na borbenu učinkovitost.

Iako Hrvatska, u odnosu na druge države članice NATO-a, EU-a, ali i ostale, prema zastupljenosti žena u oružanim snagama pokazuje dobre trendove, još uvijek treba poraditi na njihovoj većoj zastupljenosti na zapovjednim i rukovodećim dužnostima, naravno u skladu s njihovim mogućnostima, sposobnostima i znanjem. Ono što zabrinjava, kako u Hrvatskoj, tako i u drugim državama, porast je osporavatelja daljnje liberalizacije, odnosno izjednačavanja u pravima, ne samo žena, već svih osoba bez obzira na njihove rodne identitete. „Politička bura” koja se posljednjih godina digla i u Hrvatskoj i u drugim zemljama oko ratifikacije Istanbulske konvencije, pokazuje da se borba za ravnopravnost prebacuje s općecivilizacijskog na ideološki teren te tako postaje daleko ranjivijom.

³⁵ Podaci preuzeti iz Summary of the National Reports of NATO Member and Partner Nations to the NATO Committee on Gender Perspectives (NATO, 2018) i Godišnjeg izvješća o obrani za 2019. koje je podnijela Vlada Republike Hrvatske Hrvatskome saboru.

Literatura

- Balon, B. 2014. *Položaj žena u oružanim snagama država Zapadnog Balkana*. SEESAC.
- Bard, A. i Soederquist, J. 2003. *Netokracija – nova elita moći i život poslije kapitalizma*. Zagreb: Differo.
- Bender-Horvat, S., Štefan, S., Jeličić, Z., Jovanović, S. 2003. Žene u vojsci, u: Pavlina, Ž. i Komar, Z., *Vojna psihologija priručnik za hrvatske časnike, knjiga druga*. Ministarstvo obrane Republike Hrvatske. Zagreb: 519–550.
- Carreiras, H. 2010. Women in the Armed Forces of Western Democracies, u: Kassimeris, G. i Buckley, J., *The Ashgate Research Companion to Modern Warfare*. Wolverhampton: Ashgate Publishing Limited.
- Congressional Research Service. 2020. *American War and Military Operations Casualties: Lists and Statistics*. <https://fas.org/sgp/crs/natsec/RL32492.pdf>. 7. siječnja 2021.
- Čičak, M. 2011. *Sudjelovanje žene – časnice u mirovnoj misiji UN-a*. Završni rad. Zagreb: Hrvatsko vojno učilište „Dr. Franjo Tuđman.”
- Domjančić, S. 2015. *Civilno-vojni odnosi i tranzicija: latinskoameričke i postkomunističke europske tranzicije*. Zagreb: Despot Infinitus.
- Dukovski, D. i Dukovski, V. 2014. Žene vojnkinje/ratnice. *Vojna povijest: od Napoleona do suvremenih vojnih sustava*. Pula: Nova Istra, Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika – Filozofski fakultet u Rijeci.
- EEC. 1976. *Direktiva Vijeća 76/207/EEC od 9. veljače 1976. o primjeni načela jednakog tretmana muškaraca i žena u pogledu pristupa zapošljavanju, stručnoj edukaciji i napredovanju te uvjetima rada*. <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Direktiva%20Vije%C4%87a%2076%20207%20EEZ%20od%209.%20velja%C4%8De%201976.%20o%20primjeni%20na%C4%8Dela%20ravnopravnosti%20prema%20mu%C5%A1karcima%20i%20%C5%BEenama%20s%20obzirom%20na%20mogu%C4%87nosti%20zapo%C5%A1ljavanja.pdf>. 11. siječnja 2021.
- European Court of Justice. 1999. *Angela Maria Sirdar v The Army Board and Secretary of State for Defence, Case C-273/97*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61997CJ0273&qid=1609255722183>. 11. siječnja 2021.
- European Court of Justice. 2000. *Tanja Kreil v Bundesrepublik Deutschland, Case C-285/98*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61998CJ0285>. pristupljeno 11. siječnja 2021.
- Georgetown Institute for Women, Peace and Security. 2019. *Peace and Security Index 2019/20: Tracking sustainable peace through inclusion, justice, and security for women. GIWPS and PRIO*. <https://giwps.georgetown.edu/wp-content/uploads/2019/12/WPS-Index-2019-20-Report.pdf>. 19. siječnja 2021.
- Global Defence Technology. 2019. *NATO's most senior military women*. https://defence.nridigital.com/global_defence_technology_may19/natos_most_senior_military_women. 11. siječnja 2021.

- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. 2020. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Jagić, M. i Jagić, D. 2008. Uloga žene u vojnoj službi (stvarnost ili imaginacija). *17. ljetna škola kineziologa Republike Hrvatske*. Poreč: Hrvatski kineziološki savez.
- Jevtović-Čanović, S. i Đurić-Atanasievski, K. 2020. Medijska slika žena u Ministarstvu odbrane i Vojsci Srbije. *Vojno delo*, 72 (1): 5–22.
- NATO. 2007. *National Report from the Netherlands For the Committee on Women in NATO Forces*. <https://www.nato.int/ims/2007/win/pdf/netherlands-2007.pdf>. 11. siječnja 2021.
- NATO. 2018. *Summary of the National Reports of NATO Member and Partner Nations to the NATO Committee on Gender Perspectives*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132342.htm. 11. siječnja 2021.
- NATO. 2020. *Gender Perspectives in the Armed Forces – Summary of national reports*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132342.htm. 11. siječnja 2021.
- Nielsen, V. 2001. Women in uniform. *NATO Review*, (49) 2: 26–27.
- Organization for Security and Co-operation in Europe. 2004. *Action Plan For The Promotion Of Gender Equality*. MC.DEC/14/04. <https://www.osce.org/files/f/documents/7/d/23295.pdf>. 11. siječnja 2021.
- Organization for Security and Co-operation in Europe. 2008. *Žene u oružanim snagama*, Priručnik o ljudskim pravima i temeljnim slobodama djelatnih vojnih osoba i službenika i namještenika u oružanim snagama. Varšava: OESS-ov Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR).
- Organization for Security and Co-operation in Europe. 2020. *Implementing Women, Peace and Security Agenda in the OSCE Region*. <https://www.osce.org/files/f/documents/3/4/444577.pdf>. 11. siječnja 2021.
- Parlamentarna skupština Vijeća Europe. 2005. *Preporuka 1700, Diskriminacija žena kao radne snage i na radnom mjestu*. [https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/ve/Parlamentarna%20skup%20c5%a1tina%20VE_Preporuka%201700%20\(2005\)%20Diskriminacija%20c5%beena%20kao%20radne%20snage%20i%20na%20radnom%20mjestu%20.pdf](https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/ve/Parlamentarna%20skup%20c5%a1tina%20VE_Preporuka%201700%20(2005)%20Diskriminacija%20c5%beena%20kao%20radne%20snage%20i%20na%20radnom%20mjestu%20.pdf). 11. siječnja 2021.
- Parlamentarna skupština Vijeća Europe. 2006. *Human rights of members of the armed forces Recommendation 1742*. <https://pace.coe.int/files/17424/pdf>. 11. siječnja 2021.
- Parlamentarna skupština Vijeća Europe. 2016. *Women in the armed forces: promoting equality, putting an end to gender-based violence*. Res. 2120. <https://pace.coe.int/files/22939/pdf>. 11. siječnja 2021.
- Puljizević, L. 2020. Odbor za ravnopravnost spolova. *Hrvatski vojnik*, 606.
- Sacks Ferrari, S. 2019. *Is the United Nations Uniformed Gender Parity Strategy on track to reach its goals?* <https://www.sipri.org/commentary/topical-background/2019/united-nations-uniformed-gender-parity-strategy-track-reach-its-goals>. 11. siječnja 2021.

- Sisk, R. 2019. *Number of Female Generals, Admirals Has Doubled Since 2000. Report Finds*. <https://www.military.com/daily-news/2019/04/17/number-female-generals-admirals-has-doubled-2000-report-finds.html>. 11. siječnja 2021.
- Sorin, K. 2005. *Des femmes militaires en Occident, quels enseignements pour la France?* Centre d'études en sciences sociales de la défense. [https://www.irsem.fr/data/files/irsem/documents/document/file/2606/c2sd%20\(33\).pdf](https://www.irsem.fr/data/files/irsem/documents/document/file/2606/c2sd%20(33).pdf). 11. siječnja 2021.
- The Economist. 2005. *Women in business*. The conundrum of the glass ceiling. http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=4197626. 11. siječnja 2021.
- UN General Assembly. 1979. *The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW)*. <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw>. 11. siječnja 2021.
- UN Women. 2016. *Peace and Security*. <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/peace-and-security>. 19. siječnja 2021.
- Vijeće sigurnosti UN-a. 2000. *Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325. o ženama, miru i sigurnosti*. https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/un/rezolucija_2000_1325.pdf. 7. siječnja 2021.
- Vlada Republike Hrvatske. 2020. *Godišnje izvješće o obrani za 2019. godinu*. <https://sabor.hr/hr/godisnje-izvjesce-o-obrani-za-2019-podnositeljica-vlada-republike-hrvatske>. 11. siječnja 2021.
- Vlada Republike Hrvatske. 2019. *Nacionalni akcijski plan provedbe Rezolucije Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda 1325 (2000) o ženama, miru i sigurnosti, te srodnih rezolucija, za razdoblje od 2019. do 2023. godine (NAP II)*. <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Ujedinjeni%20narodi/Zaklju%C4%8Dak%20VRH%20o%20prihva%C4%87anju%20NAP-a.pdf>. 19. siječnja 2021.
- Werkhäuser, N. 2006. *Germany Marks Five Years of Women in Armed Forces*. DW. Na <https://p.dw.com/p/7jLq>. 11. siječnja 2021.
- Zakon o ravnopravnosti spolova – pročišćeni tekst. *Narodne novine*, 82/08, 69/17.
- Zakon o suzbijanju diskriminacije – pročišćeni tekst zakona. *Narodne novine*, 85/08, 112/12.
- Zakon o obrani. *Narodne novine*, 73/13, 75/15, 27/16, 110/17, 30/18.
- Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. *Narodne novine*, 3/2018.

Integration of women into armed forces in Croatia – state and perspectives

Abstract

After a short historical context, the paper provides an overview of international efforts over the last few decades in the integration of women into the armed forces. Faced with a wide variety of practices and different historical experiences and burdens, efforts to integrate women into the armed forces, led or directed by the United Nations, the Organization for Security and Co-operation in Europe as well as many other international regional organizations, have become a very visible and powerful way of the equality struggle of women and the promotion of gender-conscious policies. Croatia has shown a declarative – and to a certain extent real commitment to global efforts to make progress in the integration of women into the armed forces and the improvement of the overall position of women. Although significant progress has been made across the board, a number of obstacles impeding full equality of women remain; national implementation is extremely diverse in scope, while recent years have seen increasing regression trends in this regard.

Key words: women in the armed forces; integration; gender; discrimination; equality